

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Юрій ЩЕРБЯК

МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В МАРІЙСЬКИХ ДРУЖИНАХ У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.

У статті досліджується зміст, форми і методи морально-релігійного виховання учнівської молоді в організації релігійного спрямування Галичини (перша третина ХХ ст.). Аналізується внесок представників українського греко-католицького духовенства у розробку і втілення в навчально-виховний процес ідей морально-релігійного виховання. Основні результати, положення й висновки статті можуть бути використанні науковцями, педагогами в реалізації сучасних завдань реформування освіти в Україні, сприятимуть збереженню і розповсюдженню історико-педагогічного досвіду.

В умовах євроінтеграції України пріоритетного значення набуває розбудова освіти на гуманістичних і демократичних засадах. У Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), проєкті Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті зазначено, що система освіти має забезпечувати виховання людини демократичного світогляду і культури, яка поважає права і свободи особистості, традиції народів і культур світу, національний, релігійний вибір особистості, та повинна дотримуватися принципів культури миру і міжособистісних відносин. Першочерговим завданням при цьому стає підготовка педагогів, здатних реалізувати названу мету.

Водночас сучасні соціокультурні процеси засвідчують негативні тенденції й асоціальні прояви в молодіжному середовищі. У теперішніх умовах розвитку освіти українські педагоги дедалі більше схиляються до думки, що моральна прірва у вихованні дітей і молоді зумовлена руйнацією духовних основ життя людини в радянському суспільстві та певними кризовими явищами у суспільному та економічному житті сучасної України, які вносять у молодіжне середовище такі негативні соціальні явища, як аморальність, злочинність, розбещеність, агресивність, жорстокість. Відтак для успішної реалізації визначених цілей необхідно звернутися до історії української школи, особливостей національного виховання в минулому, щоб переосмислити та творчо використати багатий досвід української системи виховання. Такий підхід розглядається на виявлення концептуальних підходів і характеристики основних положень теорії і практики морально-релігійного виховання, розроблених представниками церкви, а також у виявленні її загальних особливостей на західноукраїнських землях у досліджуваній період.

Мета статті — висвітлити методіку та практику навчально-виховного процесу учнівської молоді в Марійських дружинах у Галичині першої третини ХХ ст. Серед сучасних учених, які у своїх наукових працях розглядали історико-педагогічні аспекти діяльності греко-католицької церкви слід назвати І. Андрухів, Л. Генік, І. Мицишин, Б. Трофим'як, Ж. Ковбу, Р. Яковишина та ін. Зasadничі ідеї християнства в контексті кризи сучасної педагогічної науки були розглянуті А. Вихручем. Дослідженням ролі і місця християнства в українському вихованні займається О. Вишневський. Педагогічна спадщина представників українського духовенства, в якій аналізувалися концептуальні засади морально-релігійного виховання (І. Бартошевський, Ю. Дзерович, М. Конрад, Г. Костельник, О. Лещук, І. Назарко, Й. Осташевський, І. Оргинський).

Вищеназвані вчені одностайні в тому, що важливим фактором, який суттєво вплинув на розкриття проблеми морально-релігійного виховання галицької молоді в першій половині ХХ ст. була освітньо-виховна діяльність Марійських товариств (далі — МД). Аналіз роботи гуртків молодіжного об'єднання релігійного спрямування дає підставу стверджувати, що вони ставили

за мету популяризувати християнські ідеї серед учнівської молоді, підносити рівень релігійно-національної свідомості, пропагувати культ Пречистої Діви Марії, виробляти типовий образ української дівчини, яка мала бути прикладом для наслідування українською молоддю галицьких шкіл. Окрім цього, діяльність дружин сприяло розвитку ідеї співпраці світських осіб із духовенством щодо успішного вирішення проблем християнського виховання [4, 17]. Користуючись великою підтримкою церкви, кількість членів Марійських дружин постійно зростала. За даними галицького педагога отця І.Назарка, перед Другою світовою війною в 1938 р. в цілому католицькому світі було 55000 дружин, які об'єднували 8 мільйонів членів [19, 230].

Як стверджують історичні джерела, на території українських земель Марійські дружини з'явилися у другій половині XVI-го ст. Початок їх виникнення в Україні пов'язують з ім'ям митрополита Й. Рутського, про якого в книжці «Історія християнсько-католицької церкви» (Львів, 1903 р.) було сказано, що він: «Муж глибокої науки і незвичайної сили духа» [8, 153]. Великим успіхом діяльності Й. Рутського можна вважати те, що йому вдалось посприяти прийняттю рішення, згідно якого оо. Василіанам дозволялось засновувати Марійські дружини на Сході так, як мали на це право оо. Єзуїти на Заході Європи. Відповідно, майже у всіх василіанських навчально-освітніх закладах було розгорнуто мережу новостворених Марійських дружин, серед яких надзвичайно корисну культурно-освітню роботу проводили товариства у Львові, Стрию, Перемишлі, Жовкві, Тернополі.

На початку XX ст., розпочату митрополитом Й. Рутським справу заснування Марійських товариств у Галичині, успішно продовжив отець Й.Маркевич ЧСВВ. Під його керівництвом молодіжне об'єднання шанувальників культу Пречистої Діви Марії настільки активно розгорнуло свою діяльність, що вже у 1925 р. нараховувало 110 дружин із 10 000 членами, а в 1936 р. товариство об'єднувало 238 Марійських дружин із загальною кількістю 20 000 членів [18, 87]. Отцю Й.Маркевичу лише протягом 1920–1922 рр. вдалося створити такі сприятливі організаційно-методичні умови праці, які згодом дозволили керівництву товариства говорити про вагомі успіхи своєї роботи:

- 1) Організація юнацької бібліотеки для учнів середніх шкіл Львова, яка нараховувала понад 1 500 томів;
- 2) Розповсюдження більш як 100 000 примірників доброї літератури, великий відсоток якої становили книги морально-релігійного змісту;
- 3) Заснування видавництва «Добра книга», що розпочало активну агітаційно-пропагандистську діяльність серед галицької молоді з метою формування високого рівня релігійно-національної свідомості;
- 4) Видання часописів «Поступ» і «Наш приятель», які сприяли позитивному вирішенню виховних проблем шкільної та студентської молоді;
- 5) Заснування «Союзу приятелів молоді», який ставив за мету надавати посильну матеріальну допомогу членам молодіжних об'єднань [12, 131].

Керуючись інформацією галицьких релігійно-освітніх діячів і педагогів першої половини XX ст. (Й.Маркевича, І.Назарка, В.Лиска, П.Теодоровича та ін.), робимо висновок про те, що пріоритетним напрямком діяльності Марійських дружин у 1920-х рр. була видавнича справа, яку тоді називали «пресою акцією». Лише протягом 1920-1926 рр. товариством було засновано чотири видання: «Поступ» (1921 р.), «Наш Приятель» (1922 р.), «Цікаві оповідання» (1923 р.), «Правда» (1924 р.). Вищезазначені часописи розповсюдили серед учнівської молоді близько 650 000 примірників духовно-релігійного спрямування, загальна ж кількість їх сягнула в межах 1 500 000 екземплярів [14, 227].

Для успішної реалізації вищезазначеної мети, Марійські дружини передбачали проводити такі напрямки діяльності: пропагування шанування Найсвятішої Євхаристії і частого приймання св. Причастя; прикраса і допомога церквам; виконання місій; заснування католицьких товариств; справи християнського милосердя; розповсюдження католицької преси і літератури; католицьке виховання молоді [28, 16].

На відміну від інших товариств релігійного спрямування (братств, «Католицької Акції», «Апостольство Молитви»), Марійські дружини дотримувались так званого «принципу еліти», що передбачав жорсткий відбір учасників. Критеріями такого відбору були високі вимоги щодо особистісних якостей характеру, а також високого рівня духовності та національної свідомості

учнів. На думку отця П.Теодоровича: «Як не всі можуть і хочуть увійти на вузьку і гористу дорогу глибшого і совершенішого християнського життя, так і не всім можуть і повинні бути відкриті брами до Марійських Дружин. Отже засада еліти обосновує розвиток і саме життя Дружин» [26, 27]. Кожен із кандидатів у члени товариства мав відбутися піврічний випробувальний термін, після якого його зараховували у гурток для проведення дружинного життя. Формуючи в дружинника почуття так званого «духовного аристократизму», яке було спрямоване на формування високих моральних ідеалів, керівництво товариства ставило до кандидата такі вимоги:

- кандидат повинен мати хорошу репутацію, користуватися повагою та авторитетом серед товаришів;
- член організації мав відзначитися щирими та глибокими релігійними переконаннями, мати свідому віру, яку, окрім Божої благодаті, дає ще й морально-релігійне виховання, починаючи від наймолодшого віку;
- майбутній дружинник повинен постійно, наполегливо і ґрунтовно працювати над духовним самовдосконаленням, що є одним із засобів морально-релігійного вишколу;
- кандидат повинен розвивати власну творчу активність та ініціативу, особливо у суспільно-громадському житті громади;
- кандидат мав сформував у собі почуття глибокої поваги та любові до товариства, виробити «дружинного духа» [26, 33].

На думку галицького педагога О. Лещука, який займався розробкою теоретико-методичних засад християнського виховання молоді, успішна діяльність Марійської організації великою мірою залежала від особи священика-провідника [11, 59]. Педагогічний метод індивідуального впливу на особистість вихованця зі сторони вихователя спонукав духовного провідника стати «живим методом дружинного життя». На основі аналізу теоретичних праць західних науковців та використовуючи власний педагогічний досвід роботи з учнівською молоддю, отець Й.Маркевич пропонував провідникам практичні поради, які сприяли успішному виконанню освітньо-виховних завдань:

1. Провідник повинен пам'ятати про головне завдання товариства — орієнтуватися на виховання не стільки «середньо добрих», як досконалих християн, дотримуватися так званого «принципу еліти»;
2. Високі вимоги, шляхетна мета, складні завдання товариства вимагали від провідника окрім відповідних особистісних якостей, ще й психолого-педагогічної підготовки, ідеологічної спрямованості;
3. Якщо вибір у кандидати в члени дружини був досить обмежений, священику не рекомендувалося засновувати (МД), а лише релігійне товариство (наприклад: братство);
4. Обов'язковою організаційною формою діяльності провідника мало бути проведення частих сходів гуртків, що позитивно впливало на різнобічну позаурочну та позашкільну виховну роботу;
5. Великого значення приділяти так званим «торжественним обходинам», що передбачало: спільне св. Причастя, урочисте прийняття нових членів (2–3 рази у рік), а також прогулянки, академії, вистави, концерти та ін.;
6. Суттєвим фактором у роботі з молоддю мала служити зовнішня атрибутивність (медалі, відзнаки, грамоти, хоругви, прапори, однострії), яка спрямовувалася на формування у членів почуття колективізму, товаришкості, поваги та любові до товариства;
7. Провідник зобов'язаний брати активну участь у науково-практичних конференціях, з'їздах провідників Марійських дружин [16, 266–269].

Вдаючись до об'єктивної оцінки просвітницької діяльності Марійських дружин, зазначимо, що на відміну від інших товариств релігійного спрямування, дружини відзначалися чіткішою організаційною структурою та більш глибоким змістом роботи, який створював відповідні передумови для ефективної творчої праці. Даючи порівняльну характеристику діяльності церковних братств та Марійських дружин, отець Й.Маркевич відмічав, що головною метою Марійських дружин було прагнення до християнської досконалості задля перспективи вічного життя, виховання світських апостолів під патронатом Пречистої Діви Марії, культ якої був тісно пов'язаний із давніми традиціями українського народу. Як стверджував з цього

приводу автор статті «Пречистая Діва Мати руського краю» (Місіонер, 1908 р.): «В цілім руськім краю від Сяну до Дніпра, від Буга до Карпат, де лиш чути рідну мову і рідне слово не знайде ніхто ні одної хати, де б не було образа Пречистої, не знайде ніхто ні одної людини, яка не вважала б Пречисту за свою найбільшу покровительку» [23, 130–131]. Окрім цього, на відміну від церковного братства, яке об'єднувало різноманітні верстви населення як у соціальному так і віковому аспекті, Марійські дружини дотримувались так званого «принципу еліти», що передбачав жорсткий відбір учасників. Члени церковного братства не зустрічались між собою так часто, як це вимагав статут Марійських дружин, що зобов'язував учнів відбувати щотижневі сходи: релігійні і звичайні. На відміну від церковного братства, яке пропонувало своїм членам лише загальнообов'язкові правила для досягнення мети та виконання завдань організації, Марійське товариство використовувало оригінальні форми і методи роботи гуртків, що забезпечували всебічний гармонійний розвиток учасників. Наприклад, в організаційній структурі дружини передбачалося створення так званого гуртка «ревнительок». Ревнителькою могла стати кожна дружинниця, яка змогла приєднати до товариства 12 нових членів [20, 441]. Цей гурток користувався особливою підтримкою з боку провідника, про якого президент Марійського Товариства Молоді у Львові отець І. Назарко ЧСВВ говорив, що: «Духовний Провідник є в Дружині заступником Христа, є другим Христом» [17, 131].

Дослідження показало, що Марійські організації мали трьохступеневу структуру організації навчально-виховного процесу. Найвищим ступенем організації були Марійські дружини, членами якої могли бути учні від 14 років. Другим ступенем вважались Марійські гуртки, які об'єднували у своїх лавах учнів віком від 10-14 рр. Третім ступенем були Марійські Союзи, до яких могло належати широке коло бажаючих з числа духовної та світської інтелігенції. Всі структурні підрозділи Марійської організації були тісно пов'язані між собою, органічно доповнювали працю українського духовенства щодо вшанування культури Пречистої Діви Марії, спонукали членів до процесу самовдосконалення та самоосвіти.

Аналізуючи зміст освітньо-виховної діяльності Марійських організацій, зазначимо, що кожен з гуртків товариства мав свої специфічні функції. Так, в організаційну структуру Марійської організації у Тернополі в 1926 р. входили такі гуртки: 1) Святої Ольги; 2) Святого Михаїла; 3) Святої Анни; 4) Святого Йосифа. Відповідно гуртки були розділені на секції: 1. Євхаристійну. 2. Гуманітарну. 3. Реферативну. 4. Окраси церкви. 5. Шпитальну. Вивчення звітів роботи секцій дозволило розкрити зміст їхньої діяльності:

1. Члени євхаристійної секції популяризували релігійні практики, а також займалися духовною опікою дітей, брали участь у церковних богослужіннях; кожної першої неділі місяця в адорації Найсвятіших Тайн;

2. Члени гуманітарної секції організовували матеріальну допомогу малозабезпеченій гімназійній молоді. Шукали можливості для працевлаштування безробітних, займалися розміщенням сиріт у притулках, влаштовували курси для неграмотних та ін.;

3. Члени реферативно-пресової секції поширювали релігійну літературу, підтримували національні періодичні видання. Виголошували реферати на релігійно-моральну тематику, зокрема: Святий Йосафат; християнська любов ближнього; католицька преса; шанування Божої Матері; чим завдячує жінка Католицькій Церкві?;

4. Члени шпитальної секції відвідували хворих у лікарнях [7, 23–24].

Як стверджують архівні матеріали, члени Марійських дружин у роботі в секціях, окрім широкої просвітницької та благодійної діяльності, активно займалися ще й фізичною культурою, пропагуючи здоровий спосіб життя. Так, Марійське Товариство Молоді в селі Бишках Бережанського повіту Тернопільського воєводства, одним із пріоритетних напрямів своєї роботи обрало саме спортивну діяльність. Для досягнення цієї мети секція передбачала проведення таких заходів: організація спортивних змагань, прогулянок, викладів; влаштування спортивних курсів, вистав, академій; утримання спортивних майданчиків та ін. [5, 1].

В усіх структурних підрозділах Марійських організацій, кожен із нових членів гуртка шкільної молоді повинен був проходити випробувальний термін, який називався підготовчим періодом. Для кандидатів із числа старших учнів (V–IV кл.) він тривав 6 місяців, для молодших школярів (III–IV кл.) протягом одного року. Керуючись інформацією отця І.Цегельського

дізнаємось, що для реалізації гуртками завдань морально-релігійного виховання учнівської молоді пропонувалось використовувати наступні релігійні практики та навчально-виховні засоби: 1) часте св. Причастя, 2) участь в Літургії, 3) церковні сходи, 4) позацерковні сходи, 5) католицька преса, 6) імпрези, 7) паломництво, 8) адорації, 9) реколекції, 10) прапор [31, 50].

Вивчення джерельної бази переконує, що членами Марійських дружин здебільшого були представники учнівської та студентської молоді, які об'єднувалися в гуртках, створених у навчально-виховних закладах (інститутах, гімназіях, вчительських семінаріях, фахових і вищих школах). Митрополичий ординаріат доручав отцям-катехитам засновувати у всіх школах різного типу Марійське Товариство Молоді, оскільки «... се товариство є конечне до вироблення невинної чистоти, віруючої, діяльної, совісної і характерної молоді, з котрої мають вийти в будучині, працівники, провідники і оборонці всіх станів» [2, 61]. Необхідність організації та розвитку Марійських дружин була зумовлена ще й забороною польською владою в 1930-х рр. будь-якої діяльності позашкільних культурно-освітніх та молодіжно-спортивних товариств в системі національного шкільництва, за винятком Марійських організацій. Тому Марійські дружини протягом тривалого часу залишалися єдиною виховною молодіжною інституцією, в якій українським школярам могли формувати національно-патріотичні почуття [32, 190].

Аналіз звітів діяльності Марійських організацій учнівської молоді дає можливість розглянути особливості навчально-виховного процесу (МД) у загальноосвітніх школах Галичини. Зокрема, Марійська дружина Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії гімназії СС. Василіанок у Станіславі була заснована в 1920 р. У 1936/1937 навчальному році дружина нараховувала: 47 дійсних членів та 28 кандидаток. У поточному році шкільна організація провела 12 сходів, вісім з яких було загальних. Провідною настановою протягом шкільного року була реалізація учнями девізу «Гартуймо характери». Відповідно до цього, на сходинах опрацьовувалися реферати філософського змісту: І. Борівка «Що це таке цільний чоловік?»; Н. Остап'як «Релігія й характер»; О. Кулик «Стиль життя» [13, 23–24].

Практично втілювати ідеї морально-релігійного виховання учнів у позашкільній діяльності доводилося Марійській дружині й у Тернопільській гімназії. Зі слів учня Б. Жулківського дізнаємось, що хоча й система національного шкільництва надавала можливість українським школярам здобувати фахові знання з багатьох дисциплін, вона ставила перед собою ще й додаткову мету: «Зробити з учнів послушних і солідарних громадян, призвичаїти до збірного життя і познайомити з мистецтвом керувати цим життям» [6, 6]. У свою чергу, О. Сліпа — учениця Тернопільської гімназії середини 1930-х рр. свідчила, що високий рівень духовності та культури, який панував у гімназії, великою мірою залежав від наполегливої праці катехита С. Ратича і зусиль всього педагогічного колективу. Зокрема, вчителька О. Гаврило, опікуючись дівчатами, проводила виховну роботу таким чином, що: «Ми (дівчата — авт.) майже не захоплювалися модою, шовковими панчохами, високими каблуками, нафарбованими губами тощо ... Ми любили правду, Україну, рідну природу, душею сприймали Божі заповіді любові Бога та ближніх ...» [21, 269]. Кожен член Марійської дружини зобов'язувався не вживати алкогольних напоїв і не палити та писав заяву такого змісту: «Вступаючи в члени протиалкогольної і протинікотинової секції при Марійській Дружині приватної коєдукаційної гімназії Р.Ш. в Тернополі зобов'язуюся словом чести не вживати алкогольних напівків, ані не курити, від часу підписання заяви, аж до відкликання її» [27].

Аналіз методичної роботи гуртків Марійських дружин середньошкільної учнівської молоді дозволяє стверджувати, що в основу навчально-виховного процесу дружинників було покладено три основні принципи: планування, активність, життєвість, які визначали напрямки та зміст діяльності гуртків. Зважаючи на те, що Марійська дружина мала за мету виховати не тільки всебічно розвинену гармонійну особистість, але й світського апостола для пропагування Христових ідеалів, відсутність узгодженого плану дій у роботі дружин стала б небезпечним експериментом. План річної роботи гуртків Марійських дружин мав бути готовим до початку навчального року. Під час літніх канікул всі дружинники зобов'язані були підготувати свої пропозиції до річного плану. Спільним знаменником цього заходу виступав девіз, який здебільшого мав релігійно-моральний характер, а саме: «Спасай свою душу, й будь Апостолом» [11, 73].

На думку вихователів шкільної молоді, практичне втілення принципу активності в освітньо-виховну діяльність гуртків надавало дружинному рухові творчого характеру, спонукало членів організації до активної участі у культурно-просвітній діяльності. Реалізація цього принципу в гурткову роботу також зобов'язувала духовного провідника шукати нові методи і форми катехитичної праці, які спонукали учнів сумлінно виконувати свої обов'язки. Формами педагогічного впливу були: розмови, лекції, дискусії, молитва, св. Тайни, опрацювання рефератів, участь в імпрезах, концертах, богослужіннях тощо [30, 20].

Опрацювавши праці відомих теоретиків марійського руху західноєвропейських країн першої половини ХХ ст., галицький гімназійний катехит О.Лещук пропонував провідникам, щоб вони використовували у гуртковій роботі, окрім читання рефератів, ще й так звані анкетні гутірки. Зміст гутіркової роботи полягав у тому, щоб протягом місяця дружинники аналізували наперед визначену проблемну ситуацію й знаходили відповіді на наступні положення анкети: 1) факти; 2) причини; 3) наслідки; 4) чинники; 5) постанова. Так, наприклад, заданою проблемою анкети була «Брехня у школі». Аналіз анкетних даних виявив, що причинами цього ганебного явища в школі були: лінивість, слабкість характеру, злі наміри, відсутність почуття власної гідності тощо; наслідками: низький рівень знань, не бажання самостійно мислити, погані думки; чинниками: праця над характером, формування відповідних якостей характеру, приклади великих людей, іспит совісті — дадуть змогу ліквідувати брехливість у школярів; постановою: усунути це зло як в особистому, так і в дружинному житті шкільної молоді [11, 69].

Третій принцип — життєвість, був спрямований на формування у дружинників реалістичного погляду на об'єктивну дійсність, надавав рухові практичного життєвого значення. Виходячи із цієї позиції, виникала потреба ознайомити учнівську молодь із суспільними небезпеками, вказати їм напрямки доброго виховання, підготувати дружинників до практичного життя, в якому вони могли б досягнути надприродної мети своєї віри. Як слушно зауважив з цього приводу галицький священик І.Назарко: «Марійські Дружини присвічує не тільки ідеал тихої молитви, але й ідеал праці і боротьби за Христове царство» [18, 90].

Документальні матеріали свідчать, що дієвою формою організаційної діяльності Марійських дружин були Конгреси середньошкільної української молоді. Перший Конгрес відбувся 9–10 червня 1937 р. в Львові з приводу 300-ліття смерті Київського й Галицького митрополита Й. Рутського. Зі всієї Галичини приїхало близько 510 Марійських лицарів, у тому числі було 1200 представників галицької молоді з двох державних українських гімназій, Малої Духовної Семінарії й Торговельної Школи товариства «Рідна Школа» [24, 12]. Відкриття Марійського Конгресу відбулося в Кафедральній церкві св. Юра. Після цього учасники Конгресу урочисто пройшли вулицями міста, проголошуючи Марійські гасла і закликаючи українську гімназійну молодь вступати в члени Марійських товариств [3, 161]. Узагальнюючи результати проведеного Першого Конгресу Марійських Дружинників зауважимо, що з'їзд:

- переконливо довів українській громадськості, що Марійська молодь має високий рівень релігійно-національної свідомості;
- галицька молодь стоїть під безпосереднім впливом і опікою церкви;
- члени дружин добре усвідомлюють небезпеку комуністичного режиму для українського народу;
- дружинники відіграють важливу роль як в організації української католицької молоді, так і в національно-культурному відродженні України [21, 23–24].

Як свідчить огляд статей педагогічного змісту, особливої уваги вимагала від провідника дружини робота в гуртках гімназійної жіночої молоді. Великого значення в навчально-виховному процесі дружинниць надавалось формуванню такої моральної чесноти, як «чистота серця». Специфіка процесу морально-релігійного виховання обумовлювала оригінальність технології виховання та психолого-педагогічного інструментарію, необхідного для її реалізації, зокрема: часта св. Сповідь і св. Причастя, відвідування Богослужінь, побожність до Найсвятішого Серця Христового та вшанування культу Пречистої Діви Марії [10, 10]. Крім цього, на думку гімназійного катехита І. Плавлюка, високу результативність виховного процесу забезпечувало виконання наступних вимог: уникання зустрічей із аморальними людьми, заборона читання «бульварної» літератури, утримування від розмов, жартів, які суперечать етичним правилам культурної людини. Суттєвою допомогою у цьому процесі було виконання

правил: Не роби іншому матеріальної шкоди! Без нагальної потреби не позичай нічого! Сама навчися і навчи молодших шанувати чужу власність! Зробила товарищі кривду – визнай її та виправся! Нікого легкодушно не осуджуй! За зневагу май відвагу вибачитися, публічно перепросити [22, 92].

Поруч з морально-релігійним вихованням учениць, пріоритетним було й суспільно-громадське виховання. Візитною карткою патріотичного виховання було Марійське гасло: «Один такт серця для Христа, один — для Батьківщини». Зміст такої позиції членам Марійських дружин вбачався у щоденній наполегливій праці в школі, в інтелектуальному та духовному зростанні, у широкій благодійницькій діяльності, а також у формуванні громадянської зрілості [1, 6].

Подібно до організованого Марійським Товариством Молоді Конгресу середньошкільної чоловічої молоді, 4–5 червня 1938 р. був проведений перший Конгрес Марійських Дружин середньошкільної жіночої молоді. На з'їзді було прийнято ряд резолюцій, звернень до української шкільної молоді із закликами об'єднуватись у дружини товариства, оскільки вони зобов'язували своїх членів любити Батьківщину, турбуватись про власне духовне й фізичне здоров'я, шанувати світських і духовних наставників [15, 2].

Історичні джерела свідчать, що діяльність Марійських дружин у Галичині постійно зростала, велика кількість членів, широкомасштабна різнопланова робота товариств була свідченням їх значної популярності серед учнівської молоді. Згідно статистичних даних, у 1934 р. до складу Марійських дружин входило 236 організацій із загальною кількістю близько 20000 осіб [24, 7]. Такий цілеспрямований підхід до справи організації діяльності Марійських Товариств не лише у Галичині, а й межах всієї Європи спонукав Центральний Секретаріат Марійських Дружин у Римі проголосити другу неділю травня 1939 р. «Всесвітнім Марійським Днем» [9, 14]. Цей день став родинним святом у всьому католицькому світі, він передбачав спільну молитву християнської молоді за своє успішне навчання та морально-релігійне виховання.

Таким чином, вивчення питань, пов'язаних із методикою та практикою морально-релігійного виховання галицької молоді у Марійських дружинах дає підставу до висновку, що їхня просвітницька діяльність була вагомим чинником освітньої доктрини Української Греко-Католицької Церкви окресленого періоду. Надзвичайно вагома роль відводилась Марійським дружинам у процесі реалізації основних завдань християнсько-апостольського руху Католицька Акція на території західноукраїнських земель. Охоплюючи широкі верстви населення краю як у соціальному, так і у віковому аспекті, Марійські дружини ставили за мету формувати у своїх членів правдиву побожність, щирі і віддану любов до Пречистої Діви Марії. На відміну від інших товариств релігійного спрямування (братств, апостольств, Католицької Акції), Марійські дружини дотримувались так званого «принципу еліти», що передбачав жорсткий відбір учасників. Критеріями такого відбору були активність, працьовитість, високий рівень духовності та національної свідомості. Успішна діяльність гурткової роботи дружин великою мірою залежала від особи отця-провідника, який повинен був стати «живим методом дружинного життя». Специфіка виховання дружинників була обумовлена застосуванням оригінальних форм та методів педагогічного впливу, зокрема були передбачені такі форми виховання, як богослужіння, реколекції, екзорти; специфічні методи, як розповіді, бесіди, проповіді; а також своєрідні засоби як молитва, релігійні свята, духовна література і музика, хорівий церковний спів та ін. В основу навчально-виховного процесу дружин було покладено три основні принципи: планування, активність і життєвість, які визначали напрямки та зміст діяльності гуртків. Особливої уваги від провідників дружин вимагала робота в гуртках гімназійної жіночої молоді. Суттєвого значення у навчально-виховному процесі дружинниць надавалось формуванню характеру, зокрема такої моральної чесноти як «чистоти серця.» Результати дослідження переконують, що зміст, форми і методи морально-релігійного виховання Марійських дружин є складовою частиною української системи виховання. Вони відповідають ментальності та духовності українців. Теоретичний і практичний доробок громадських організацій релігійного спрямування, прогресивні ідеї релігійно-освітніх діячів та педагогів першої половини ХХ століття не втратили своєї актуальності і в наш час. Ґрунтовне вивчення, широке висвітлення й творче використання їхньої спадщини на практиці забезпечить

дотримання принципів єдності, спадкоємності та тяглості традицій поколінь у розвитку педагогічної науки.

Проведене дослідження не претендує на повне і всебічне розкриття порушеної багатоаспектної проблеми. **Перспективними напрямками** подальшого дослідження вважаємо: теоретичне опрацювання змісту, форм, методів навчання у християнській педагогіці на монографічному рівні; теоретико-методологічні та методичні основи підготовки у вищих навчальних закладах спеціалістів відповідного рівня для читання у школах курсу «Християнська етика».

ЛІТЕРАТУРА

1. Богатюк Я. За поширення й закріплення марійських організацій серед сільської молоді / Вісник Марійських Товариств. — Львів, 1937. — Ч. 6. — С. 2–6.
2. В справі основи Марійського Товариства Молоді по школам і в справі збірки серед парохіян на ціли того ж Товариства / Вісник Станіславівської єпархії. — Станіславів, 1933. — Ч. VII–IX. — С. 61–62.
3. Величавий Конгрес Марійських студентських Дружин у Львові / Місіонер. — Жовква, 1937. — Ч. 7. — С. 161.
4. Голинський П. Марійські Організації молоді серед нових труднощів і перед новими завданнями / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — С. 15–25.
5. ДАТО Ф. 231, оп. 2, спр. 5978, арк. 17.
6. Жульківський Б. Головні напрями нашої праці / Вісник Марійських Товариств. — Львів, 1937. — Ч. 6. — С. 6–8.
7. Звіти з діяльності українських Марійських організацій / Вісник Марійських Товариств. — Львів, 1937. — Ч. 6. — С. 23–24.
8. Історія християнсько-католицької церкви (для середніх шкіл). — Львів, 1903. — 248 с.
9. Комунікат Управи Марійського Товариства Молоді / Новий Час. — Львів, 1939. — 23 березня. — С. 14.
10. Лещук О. Дружинниця непересічна / Вісник Марійських Товариств. — Львів, 1938. — Ч. 1–2. — С. 7–12.
11. Лещук О. Методика праці в Марійських Дружинах середньошкільної мужицької молоді / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — С. 58–73.
12. Лиско В. Марійське Товариство Молоді / Нива. — Львів, 1922. — Ч. 3–4. — С. 129–133.
13. Марійська Дружина учениць у гімназії С.С. Василянок у Станіславові (1936/37 рр.) / Вісник Марійських Товариств. — Львів, 1938. — Ч. 1–2. — С. 23–24.
14. Марійське Товариство Молоді / Нива. — Львів, 1926. — Ч. 6. — С. 227–228.
15. Марійські дружинниці, вітайте / Вісник Марійських Товариств. — Львів, 1938. — Ч. 1–2. — С. 1–2.
16. Маркевич Й. ЧСВВ Вказівки для провідників Марійських Дружин / Нива. — Львів, 1925. — Ч. 7–8. — С. 266–270.
17. Назарко І. Роля духовного провідника Провідника в Марійських організаціях молоді / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — № 5. — С. 130–131.
18. Назарко І. ЧСВВ За душу молоді / Календар Місіонера на рік 1936. — Жовква, 1936. — С. 86–90.
19. Назарко І. ЧСВВ Марійські Дружини в Бучачі / Бучач і Буччачина (історико-мемуарний і літературний збірник). — Нью-Йорк–Лондон–Париж–Сідней–Торонто, 1972. — С. 229–235.
20. Нові книжки / Нива. — Львів, 1913. — Ч. 14–15. — С. 438–444.
21. Перший Конгрес українських Марійських Дружинників. — Львів, 1937. — 26 с.
22. Плавюк І. Методика праці в Марійських Дружинах середньошкільної жіночої молоді / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — С. 82–94.
23. Пречистая Діво Мати руського краю / Місіонер. — Жовква, 1908. — Ч. 5. — С. 130–131.
24. Промова о. І. Назарка ЧСВВ презеса МТМ на отворенні з'їзду / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — С. 6–8.
25. Сліпа О. Не забудь юних днів / Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі (1898–1998). — Тернопіль–Львів, 1998. — С. 267–271.
26. Теодорович П. ЧСВВ. Практичне ведення кандидатури Марійських Дружин / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — С. 26–35.
27. Тернопільський Краєзнавчий Музей: Рідкісний Документ. — № 9655.
28. ЦДАГО України Ф. 1, оп. 23, спр. 2840, арк. 77.
29. ЦДАУ у Львові Ф. 451, оп. 1, спр. 24, арк. 15.
30. ЦДАУ у Львові Ф. 508, оп. 1, спр. 35, арк. 53.

31. Цегельський І. Методика праці в Марійських Кружках молоді народних шкіл / Методика праці в Марійських організаціях. — Львів, 1935. — С. 44–57.
32. Шербяк Ю. А. Система морального виховання учнів у школах західних областей України (1900–1939 рр.). — Тернопіль: Парадіс, 1999. — 205 с.

Інна ШОРОБУРА

ПРОБЛЕМИ І ПОШУКИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЧНІЙ ОСВІТІ У 80-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються проблеми географічної освіти в школах СРСР у 1980-і роки. Аналізується побудова шкільних курсів з географії. Висвітлюються питання шкільної географічної освіти, актуальні нинішнього часу, та можливі шляхи їх вирішення.

Шкільна географічна освіта як одна із складових духовного становлення особистості потребує сьогодні нових підходів і шляхів розвитку, вдосконалення змісту і технологій побудови навчально-виховного процесу, методологічної переорієнтації на особистість. Останнім часом зростає інтерес наукової та педагогічної громадськості до історико-педагогічних аспектів розвитку вітчизняної освіти, її окремих галузей.

В статтях Н. Бірюкової, С. Коберніка, В. Корнєєва, Л. Круглик, С. Пальчевського, А. Сиротенка, Б. Чернова, О. Шаблія розглядаються проблеми шкільної географічної освіти у 80-і роки ХХ ст.

Мета статті — розглянути шкільну географічну освіту у 1980-і роки, проаналізувати проблеми та пошуки, які були характерні для цього періоду.

На початку вказаного десятиліття відбувається остаточна трансформація радянської системи в авторитарно-бюрократичну, припиняються процеси демократизації. У проєкції на педагогіку це зумовило ситуацію, коли зміна освітніх парадигм не відбувалася. Офіційна педагогіка «школи навчання» набувала все більш консервативного характеру, що співпадало з ідеологічними та соціально-політичними установками тодішньої комуністичної влади.

На початку 1980-х років шкільна географічна освіта існувала як повністю сформована система. Її цілі були сформульовані наприкінці 60-х – початку 70-х років і передбачали:

- розвиток здатності мислити географічно, що означало не тільки вивчення кожного з компонентів географічних знань окремо, а й обов'язково з'ясування взаємозв'язків і взаємодії між ними. Вивчаючи природу загалом і по районах, треба розкривати ці зв'язки на конкретних фактах і привчати до цього учнів;
- розширення наукових основ фізичної географії у свідомості учнів через формування нових загальних понять, які збагатили теорію географії. Це, зокрема, поняття про мантію у внутрішній будові земної кулі, материкову та океанічну кору в літосфері, струминні течії в атмосфері й ультрафіолетовий екран у її високих шарах, нові поняття у геохімії, вченні про біосферу тощо;
- конкретне вивчення природних фізико-географічних умов життя людства, окремих країн, природних ресурсів, господарського освоєння територій через формування у свідомості учнів уявлень, яскравих образів природи та території, що вивчається;
- формування знань про окремі природні компоненти, їхні взаємозв'язки і взаємодію, різноманітні природо-територіальні комплекси та їх розвиток, природні ресурси географічної оболонки в межах країни;
- розвиток в учнів умінь і навичок розв'язувати посильні для них вправи з географії та картографії з метою поглиблення інтересу до предмета, активізації учнів, підготовки до їхньої майбутньої практичної діяльності. Розвиток в учнів інтересу до тієї чи іншої галузі географічної науки міг привести в майбутньому до вибору професії.

Отже, у процесі вивчення і фізичної, і економічної географії в старших класах були значні можливості сприяти учням у професійній орієнтації, вихованні в них патріотизму, дбайливого ставлення до природи. «Відповідальне завдання в цьому покладається на курс географії СРСР, яка розкриває різноманітність природи й природних багатств, стан економіки та можливості господарського і культурного розвитку в майбутньому. Радянський патріотизм